

ДИСКУРС-АНАЛІЗ ЯК ІНТЕГРАТИВНИЙ КОМУНІКАТИВНО ОРІЄНТОВАНИЙ МЕТОД У ЛІНГВІСТИЦІ

Куранова С. І.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

У статті розглянуто різні підходи до дискурс-аналізу в сучасній лінгвістиці, визначено його місце серед інших комунікативно орієнтованих методів, окреслено та охарактеризовано основні типи дискурсів.

Починаючи з другої половини ХХ ст., у гуманітарних та соціальних науках помітні пошуки поняття, яке могло б передати складні відношення між мовою і світом. З огляду на це до наукового лексикону 1952 року введено поняття дискурсу. Цей термін уперше вжитий З. С. Харрісом [20, с. 1 – 30], який аналізував мову реклами. Термін “дискурс” нині активно вживають у філософських, соціальних, лінгвістичних, літературознавчих, політологічних дослідженнях.

Етимон слова “дискурс” визначається як “discursus”: міркування, аргумент. “Дискурс” походить від латинського “discere” – блукати. В науковій практиці широко вживаються омоніми, що різняться наголосом: відповідно на першому складі та на другому. Розвиток значення поняття “дискурс” (із наголосом на першому складі) пов’язане із метафоричним переосмисленням частини значень латинського слова “discursus”, що пов’язані із рухом (думка, рух, логічний поступальний розвиток думки), “дискурс” (із наголосом на другому складі) – це актуалізація одного з периферійних значень “discursus” – бесіда, розмова. До лінгвістичної науки поняття “дискурс” (із наголосом на другому складі) прийшло з французької мови, де дискурсом називали публічне мовлення із заданої теми, яку оратор промовляє з метою повчання або переконання, а також більш широко – будь-яке діалогічне мовлення.

Дослідження дискурсу нині посіли значне місце у лінгвістичній науці. Дискурс-аналіз та аналіз дискурсу як відповідно метод та наукова дисципліна втілюють загальне спрямування досліджень мовленнєвого спілкування як складного, багатомірного об’єкта, що має вивчатися комплексно, з різних боків. Аналіз дискурсу розвивається в межах теорії мови, соціолінгвістики, етнолінгвістики, політичної лінгвістики тощо. Дискурс вивчають також суміжні соціально-гуманітарні науки: філософія, історія, психологія, літературознавство, що загалом відповідає тенденції до інтегративності в сучасній науковій парадигмі.

Характерним для лінгвістики є насамперед інтерес до узагальненого матеріалу, в якому вивчають усі аспекти мовленнєвої діяльності та взаємодії одиниці мовлення – тексту й одиниці мовленнєвої діяльності – дискурсу. Отже, спостерігаємо зсув наукового інтересу з вивчення мінімальних лінгвістичних одиниць до з’ясування закономірностей людської комунікації, до особливостей

побудови дискурсу та жанрово-лінгвістичних особливостей його актуалізації. Наукове дослідження мовленнєвої діяльності та особливостей комунікації зумовлює вивчення цілого спектру актуальних проблем.

Дослідження екстралінгвістичних явищ виводить учених на рівень дискурсу, який слугує об'єднувальним началом процесу комунікації. У цілому можна стверджувати, що дискурс являє собою реалізацію мовної компетенції в процесі мовленнєвої діяльності, сукупність вияву двох головних функцій мови, тобто епіфункцій – комунікативної та когнітивної.

Дискурс-аналізу передували дослідницькі традиції, які були орієнтовані на аналіз усного та письмового типів дискурсу. Це призвело до виникнення функціонального та формального підходів до аналізу дискурсу.

Провідні методологічні підходи до аналізу усного та письмового дискурсу розроблено в межах англо-саксонської та французької традицій дискурс-аналізу. Для аналізу дискурсу в межах шкіл Великої Британії та Північної Америки притаманна увага до мовної комунікації в природних умовах, до змістової сторони мовного спілкування. Вивчається в першу чергу соціальна організація спілкування (контекст, наміри авторів, когнітивна складова, взаємодія внутрішнього та зовнішнього світів людини), а вже потім формально-лінгвістична. Щодо французьких дослідників, то краще казати про групу шкіл та підходів, ніж про єдину французьку школу аналізу дискурсу. Найбільш відомими є стилістичний та ідеологічний аналіз. Стилiстичний аналіз трактує текст/дискурс як ансамбль засобів вираження, що відповідають певній комунікативній меті. Такий аналіз передбачає вивчення типологічних характеристик дискурсів та ситуацій (контекстів), що відповідають тому чи тому типу дискурсу. Ідеологічний аналіз передбачає змістову інтерпретацію тексту/дискурсу як засобу вираження політичної, ідеологічної позиції, в широкому розумінні як засобу боротьби за владу.

Серед досліджень учених країн СНД розрізняють різні підходи, що розвивають теорію та практику аналізу дискурсу: комунікативний, семіотичний, когнітивно-дискурсивний, дискурсивно-діалогічний, інтегративний, каузально-генетичний. Нині в Україні особливого розвитку набуває інтегративний підхід [4, 5, 9, 13, 14 та ін..]

“Матеріальним слідом” дискурсу вважають текст. П. В. Зернецький зазначає, що текст “є інформаційним слідом відповідної одиниці мовленнєвої діяльності – дискурсу” [9, с. 3]. М. А. К. Хеллідей тлумачить лінгвістичний акт комунікації як взаємодію на трьох різних рівнях: 1) міжособову взаємодію, або дискурс; 2) взаємодію на рівні ідей, або передання повідомлення; та 3) текстуальну взаємодію, або текст. Але йдуть вони у такому порядку: дискурс включає повідомлення, а повідомлення включає текст. Отже, цілісний лінгвістичний акт комунікації може бути описаний так:

дискурс
через
повідомлення

через

текст

[19, с. 57 – 79].

Разом із поняттям “текст”, застосовує також термін “мовлення”, що характеризує мовний твір як висловлювання суб’єкта.

Хоча у вітчизняних та зарубіжних науках, зокрема в лінгвістиці, соціології, політології та ін. порушуються загальнотеоретичні проблеми функціонування дискурсу та його класифікації, власне термін “дискурс” у загальнонауковому плані залишається чітко не окресленим. Як зазначає М. В. Попович, “у лінгвістичній літературі під терміном “дискурс” розуміють не просто акт мовлення, а й ту конкретну ситуацію, той позамовний контекст, ті прямо не висловлені цілі та наміри, які цей акт мовлення супроводжують” [11, с. 27]. Ю. С. Степанов тлумачить дискурс як “занурений у життя текст”, який аналізують разом із “формами життя” (інтерв’ю, репортажі, мітинги, конференції, бесіди й т. ін.) [15, с. 78]. Іноді застосовують редуccionістський підхід до дискурсу як до суто тексту, але в його (тексті) найширшому гносеологічному розумінні: “...дискурс – це будь-який текст (усний і письмовий, сучасний та історичний, реальний та штучно сконструйований) у всій його повноті та багатозначності, поліфонічності та поліфункціональності, з урахуванням реального і потенційного, реального і “того, що добудовується”, того, що конструюється. Його план змісту, окрім того, що безпосередньо комунікується, включає цілий комплекс знань про світ, соціум, комунікантів, комунікативні коди та їх взаємодію” [17, с. 10]. К. С. Серажим досліджує дискурс у практично-ситуативному та ментальному аспектах, тобто як взаємодію трьох структур: структуру мисленнєвих процесів мовця; мовної структури та структури мовленнєвої ситуації (відношень між мовцем і адресатом) [14, с. 13]. На основі аналізу безпосередньої (усної, за допомогою телефонного зв’язку, інтернету) комунікації можлива класифікація типів дискурсу за соціально-мотиваційним принципом:

1) дискурс, який характеризується експресивним типом мовленнєвих дій (радість, роздратованість), контрактивним типом (згода, відмова, привітання) та особистісно орієнтованою тематикою (афілятивний);

2) дискурс, за допомогою якого один партнер по комунікації хоче дізнатися більше про іншого, але так, щоб останній цього не зрозумів (інтерпретаційний); його реалізація відбувається у формі дискусії, коли партнери по комунікації дотримуються принципу солідарності, та у формі суперечки, якщо цей принцип порушується;

3) дискурс, головною ознакою якого є розрив інформації між партнерами (діалог-інтерв’ю);

4) дискурс, який реалізується у виробничій сфері: отримання інструкцій, розпоряджень, завдань (інструментальний) [16, с. 45 – 50].

“Центральною інтегративною одиницею мовленнєвої діяльності, що знаходить відображення у своєму інформаційному сліді – усному/письмовому тексті, є дискурс” [9, с. 17]. Категорія дискурс на сучасному етапі функціонує як

одна з основних категорій лінгвістики, соціальних наук, соціальних комунікацій. Цей термін допускає різноманітні інтерпретації і часто вживається разом або замість таких суміжних термінів, як текст, мовлення, діалог. Дискурс є текстом в аспекті події, що триває в часі й просторі, текстом, зануреним у життя [3]. Дискурс – це складне комунікативне явище, яке включає текст і контекст, що необхідний для розуміння тексту [1, с. 253 – 270]. Контекст розуміємо як екстралінгвістичні знання про світ, погляди, установки, мету адресата, стосунки між комунікантами.

Дослідження дискурсу в комунікативно орієнтованому напрямі дає можливість вивчити особливості відображення людиною навколишнього світу, соціального буття, проаналізувати реальний вияв взаємодії когнітивно-номінативної та комунікативної функцій мови в конкретних соціокультурних ситуаціях.

Одним із центральних положень у визначенні дискурсу є його протиставлення як процесу системі мови, аналіз конкретного висловлення як індивідуального перетворення мови на дискурс. Тобто стало можливим системно описати в лінгвістиці та теорії комунікації поняття застосування мовної системи (дискурсу) та його результату (тексту).

М. Л. Макаров тлумачить підходи до визначення поняття “дискурс”, застосовуючи категорії “форма” та “функція”. Відповідно до формального підходу дискурс є мовою, вищою за рівень речення чи предикативної одиниці. У функціональному визначенні дискурс потрактовують як будь-яке використання мови, а у формально-функціональному визначенні – його розуміння як цілісної сукупності функціонально організованих, контекстуалізованих одиниць використання мови [10, с. 86]. Ю. С. Степанов спирається на розуміння дискурсу як довільного фрагменту тексту, який складається з більш ніж одного речення або незалежної частини речення, часто, але не завжди, концентрується навколо певного опорного концепту, створює загальний контекст, який описує дійових осіб, об’єкти, обставини, часи, вчинки тощо, визначаючись не стільки послідовністю речень, скільки тим загальним для автора та інтерпретатора світом, який “будується” в ході розгортання дискурсу [15, с. 36]. Принципове положення для визначення дискурсу полягає в тому, що дискурс визнають величиною значно ширшою, аніж текст, а саме як зв’язний текст, занурений в екстралінгвістичний контекст. Структура змісту дискурсу являє собою послідовність пропозицій, взаємопов’язаних семантичними (логіко-семантичними) відношеннями (наприклад, тотожності, еквівалентності, контрасту, імплікації тощо). Елементами дискурсу є події, про які йдеться, комунікативно-інтенціональна інформація та:

- а) обставини, які супроводжують події;
- б) контекст, у якому відбуваються події;
- в) оцінка учасників події;
- г) інформація, яка співвідносить дискурс із подіями.

Дискурс можуть розуміти як результат процесу взаємодії комунікантів у соціокультурному контексті [21, с. 4]. Він є складним комунікативним явищем,

що включає соціальний контекст, інформацію про комунікантів та знання процесів виробництва і сприйняття текстів.

Багато характеристик дискурсу враховано в дефініції, запропонованій К. С. Серажим. Дослідниця розуміє його як “складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища, який, по-перше, детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конституюючими чи фоновими) чинниками, по-друге, має “видиму” – лінгвістичну (зв’язний текст чи його семантично значущий та семантично завершений фрагмент) та “невидиму” – екстралінгвістичну (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру і, по-третє, характеризується спільністю світу, який “будується” впродовж розгортання дискурсу його репродуцентом (автором) та інтерпретується його реципієнтом (слухачем, читачем тощо)” [14, с. 13]. Отже, із когнітивного погляду, дискурс – це інформація, яку нам надає текст, плюс знання про обставини, які спричинили його виникнення, та накладання цієї інформації на ментально-чуттєву сферу нашого „Я”; це життя тексту в нашій свідомості.

У цілому дискурс можна кваліфікувати як мінімальну комунікативну одиницю, центральну одиницю мовленнєвої діяльності, що виражає міжособистісну мовленнєву взаємодію й має об’єднувальну комунікативну функцію та єдину тему [9, с. 17 – 18]. Зорієнтованість досліджень на створення функціонально-лінгвістичної картини закономірностей продукування дискурсу на матеріалі конкретної мови продовжує риторичну традицію у філології.

На процес створення дискурсу впливають чинники лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру, які утворюють комбінації під час взаємодії, зокрема компонентів власне дискурсу, пов’язаних із партнерами по комунікації (їхніми комунікативними ролями та інтересами; особистісними характеристиками, міжособистісними стосунками, загальним досвідом та інформованістю), з темою і предметом спілкування, мовленнєвою ситуацією (офіційними обставинами, особливостями комунікативного контакту, перешкодами в процесі комунікації) [13, с. 134]. Від багаторівневої структури компонентів дискурсу залежить складність проблеми його типологізації та стратифікації.

Очевидним є поділ дискурсів на усні та письмові. Письмові дискурси вирізняються вищим ступенем формалізованості та плановості, ніж усні [18, с. 183]. Письмовий дискурс повно реалізується у своєму інформаційному сліді – тексті. Доволі поширеним визначенням тексту є розуміння його як продукту процесу мовленнєвого творення, що характеризується завершеністю, об’єктивованістю у вигляді письмового документа. Літературно оброблений відповідно до типу цього документа твір складається з назви (заголовка) і низки особливих одиниць (надфразових єдностей), об’єднаних різними типами лексичного, прагматичного, логічного, стилістичного зв’язку та мають певну цільову спрямованість і прагматичну установку [8, с. 18]. У лінгвістиці тексту

окреслено такі його основні особливості, як розгорнутість, послідовність, зв'язність, закінченість, глибинна перспектива, статика й динаміка.

Таким чином, дискурс існує у двох станах: статичному та динамічному. У статичному стані дискурс тлумачать як результат, продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності, у динамічному – як процес його творення, сприйняття й розуміння.

До особливостей текстуальної організації дискурсу зараховують:

- 1) наявність у пов'язаних реченнях тексту експліцитних компонентів корелятивного, дейктичного та кон'юнкційного контекстуального зв'язку;
- 2) наявність семантичних відношень між пропозиціями в тексті;
- 3) пресупозиційну зумовленість логічної послідовності речень у тексті;
- 4) тематизацію речень у тексті;
- 5) контекстуальну зумовленість семантичної інтенції речення. [2, с. 5].

Р. Дж. Уотс кваліфікує текстову організацію дискурсу так: 1) культурний артефакт, що є продуктом діяльності великої кількості семіотичних систем, серед яких домінує мовна, і в ній генерується текст, а важливою другорядною є графологічна/друкарська система цієї мови; 2) частина гри в комунікативну діяльність між як мінімум двома комунікативними партнерами, які не є фізично наявними водночас у комунікативній ситуації; 3) як мінімум два комунікативні акти за участю як мінімум двох комунікативних партнерів, один з яких (а саме акт читання) не є примітивним генеруванням реальних мовленнєвих актів; 4) набір мовленнєвих актів, генерований як іллокутивні акти з набором конвенціонально визначених ілокутивних сил; 5) реалізація набору екстралінгвістичних припущень, які роблять комунікативні партнери (індивідуальні набори припущень серед комунікативних партнерів можуть бути дуже схожими або відрізнятися; вони ніколи не бувають абсолютно ідентичними); 6) розвиток теми, який, залежно від довжини та типу тексту, складається з певної кількості текстових одиниць, що організуються в текстову структуру відповідно до правил компонентної побудови тексту (тип текстових одиниць та їх розміщення в структурі тексту характеризує комунікативний тип письмового тексту); 7) мовленнєві дії комунікативних партнерів, які мають ідіолектні варіанти лінгвістичної системи, вибраної для комунікації [22, с. 47 – 48].

Письмовий дискурс як функціональна підсистема може класифікуватися на безадресатний та адресатний, хоча безадресатні дискурси насправді є загальноадресатними, без конкретної, відомої авторові особи, залученої до комунікації [13, с. 135]. Безадресатні дискурси (художні, наукові, публіцистичні та інші тексти такого типу) інтенційно організовані на інтерпретанту квазіадресата. Інтенційність безадресатних дискурсів може бути загальною, індивідуальною (узуальною, груповою тощо). Конкретизованим зв'язком інтенції та інтерпретанти відрізняються адресатні тексти (листи, повідомлення, записки).

Дослідження продукування дискурсу орієнтоване на опис його як продукту мовленнєвої діяльності автора. Застосовуючи когнітивну модель до дискурсу або до його фрагментів, учені визначають способи організації змісту як можливості

використання мовних засобів для відображення довколишньої дійсності. Об'єктом дослідження з погляду когнітивного аспекту є розгортання змістів у дискурсі як результат мовленнєвої діяльності його автора.

Окреслюють такі вимоги до когнітивної моделі [9, с. 52]:

1) опис мовленнєвої діяльності як різновиду пізнання; у цьому випадку дискурс тлумачать як процес відображення дійсності за допомогою мовних знаків;

2) розуміння тексту як знакового утворення; фрагмент (ситуація) можливого світу та конкретну комунікативну ситуацію його продукування за такого підходу визначають як складні референти тексту.

Отже, можна виокремити три елементарні референційні типи дискурсу: 1) той, що відображає фрагмент можливого світу; 2) той, що відтворює комунікативну ситуацію як особливий фрагмент дійсності, за яким ведуть безпосереднє спостереження; 3) той, що віддзеркалює комунікативну ситуацію, а також фрагмент можливого світу, який з нею не пов'язаний.

У першому референційному типі дискурсу домінують семантичні способи організації змістів, у другому – прагматичні, у третьому – їх поєднання з перевагою прагматичних. На підставі вищезазначеного можна охарактеризувати комунікативне призначення кожного з типів дискурсу: 1) ідентифікація; 2) мовленнєвий вплив (іллокуція/інскрипція); 3) ідентифікація та мовленнєвий вплив.

Референційний тип дискурсу пов'язаний зі сферою свого функціонування. Дискурс, включений у конкретну ситуацію мовленнєвого спілкування, завжди буде конкретно-адресатним (другий та третій референційні типи). Перший тип дискурсу може бути включений або не включений до конкретної ситуації мовленнєвого спілкування. У першому випадку він буде конкретно-адресатним, а в другому – невизначено-адресатним.

Щодо організації комунікативного процесу дискурс традиційно поділяють [12, с. 8 – 9] за кількістю учасників на внутрішню (1 особа), міжлюдську (2 особи), малих груп (3 – 5 осіб), публічну (20 – 30 осіб і більше), організаційну (100 осіб і більше) та масову комунікацію.

А. Д. Белова кваліфікує дискурс як цілеспрямовану комунікативну діяльність у соціально-детермінованій ситуації з метою створення когнітивного та аксіологічного унісону [5, с. 94 – 96]. За такого підходу дискурс досягає прагматичних цілей за допомогою аргументації. Таким чином, аргументація відображає комунікативні наміри та світ мисленнєвих дій автора дискурсу, що ставить за мету синхронізувати та узгодити свої думки з адресата.

Дискурси можна диференціювати за принципом істинності/неістинності на такі типи: 1) адекватно-істинний; 2) контрадикторний (мовець говорить неправду, адресат сприймає її як істину); 3) замовчування (інформація не є істинною, тому що вона не повністю подана адресатові); 4) дешифрування (розкриття брехні адресатом); 5) бажання неправди (адресату відома істина, але йому вигідно чути брехню); 6) конвенційно-неістинний (адресат і мовець за домовленістю оперують

неправдою); 7) шифровано-істинний (адресат і мовець сприймають неістинну інформацію, але їм відомий код перетворення її на істинну) [13, с. 136]. Очевидно, така класифікація найбільшою мірою стосується аргументативного дискурсу, оскільки мотиваційний дискурс ґрунтується не на категоріях істинності/неістинності, а на категоріях щирості/неширості [9, с. 28], а прагматичний дискурс за своєю природою вимагає відповідних мовленнєвих/немовленнєвих дій адресата, тоді як акумулюючий дискурс направлений виключно на отримання необхідної для адресанта інформації від адресата.

Типи дискурсів можна диференціювати також за класами епізодів вербального спілкування: 1) закрите (обмежене) спілкування; 2) відкрите обмежене спілкування; 3) відкрите необмежене спілкування [6, с. 17; 7]. Усі ці три класи спілкування зіставляють з трьома типами мовлення – неофіційним, офіційним та публіцистичним.

Кожна наука по-своєму підходить до визначення та розуміння аналізованого матеріалу, унаслідок чого сформовано інтердисциплінарні підходи та інтегративні методики дослідження, що використовують перевтілені категорії різних підходів. При цьому, застосовуючи дискурс-аналіз, слід урахувувати принцип взаємодоповнюваності та верифікативності. Такі підходи можна тлумачити як самостійні інтегративні методики, кожна з яких складається з двох, що теж мають двоярусну композицію. В аспекті кодування/декодування тексту, відтворення дискурсу виокремлюють: 1) адресант-орієнтований аналіз тексту – від теми до знака; 2) адресат-орієнтований аналіз тексту – від знака до теми.

І. Ф. Ухванова-Шмигова у своїй каузально-генетичній теорії моделювання змісту дискурсу розрізняє два плани – предметно-тематичний та суб'єктно-тематичний. Світ реальності постає перед нами в зіткненні суб'єкт-об'єктних (наше спілкування зі світом) та суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин (наше спілкування одне з одним), а світ знакової реальності – у зіткненні знаків (кодів), які репрезентують ці взаємовідношення, що є, отже, мовними та мовленнєвими формами репрезентації.

Суть каузально-генетичного моделювання полягає в тому, що семантичне ядро плану змісту складного мовного знака (тексту) розширюється від дихотомії: “фрагмент світу, що комунікується (референт) – його номінація/вербалізація” (знаковий ряд кортежу). Кортеж – це фрагмент соціальної організації світу, тобто комуніканти, що взаємодіють, кожен з власним досвідом суб'єктивної взаємодії, а референт – це фрагмент пізнавально-діяльній організації світу, тобто світ у його суб'єкт-об'єктній даності. Звідси випливає, що в змісті тексту на рівних взаємодіють плани референтної та кортежної, знаково-референтної та знаково-кортежної змістової спрямованості (усі ці плани являють собою феноменологічний зміст, тобто за ними стоїть певна даність – феномени). У змісті тексту також на рівних взаємодіють плани гносеологічної (структурної), прагматичної (ієрархічної), синтагматичної (лінійної) та парадигматичної (системної) природи, за якими натомість стоїть певний зв'язок, або, точніше, ідея

зв'язку чи зв'язок, представлений у свідомості комунікантів. Отже, план феноменологічного та план ідеального змісту взаємодіють між собою [17, с. 11 – 12]. Завдяки такому підходу можна вивести реальні тексти на дискурс-простір, а також об'єднати процес і результат, тобто ідею про зміст (текстову організацію у свідомості комунікантів) та власне зміст (те, до чого текст спрямовує).

Типологія спілкування залежить від двох параметрів – ступеня залученості соціуму та визначеності складу учасників епізоду спілкування. Залежно від втручання соціуму в епізоди спілкування їх поділяють на закриті, у яких участь соціуму не передбачено, та закриті, де вона передбачена в тій або іншій ролі, наприклад у ролі спостерігача-контролера. За ступенем визначеності учасників спілкування епізоди поділяють на обмежені, у яких кількість учасників фіксована і їхні ролі розподілені, та необмежені, де кількість учасників не фіксована і немає розподілу ролей [6, с. 13 – 21].

З'ясовуючи характер іллокутивної складової мовленнєвого акту, уявлення (образ) адресата можна зобразити у вигляді матриці, що об'єднує ті параметри адресата, які необхідно змінити. Такими параметрами слугують: інформованість, ставлення до результату діяльності, до здійснення контролю над діяльністю, до виконання дій у межах певного виду діяльності, до партнера по комунікації [7, с. 53]. Для того щоб мовленнєвий акт був успішним, необхідно враховувати не тільки змінні чинники, а й незмінні, а саме: соціальні статуси комунікантів, вікові, статеві ознаки, рівні освіти та культури, самооцінку й уявлення своєї ролі в соціумі.

Підсумовуючи, наголошуємо, що з погляду сучасних наукових підходів розрізняють характеристики дискурсу відповідно до комунікативної функції мови, відповідно до когнітивної функції та поєднання цих підходів. Окремо постає проблема взаємовідносин дискурсу і тексту. Ці відносини можуть витлумачувати таким чином: текстовий слід реалізує комунікативну і когнітивну функції мови відповідного дискурсу і дає змогу через їх аналіз розпредмечувати текст і виокремлювати соціальні та когнітивні особливості відповідного дискурсу.

Отже, виявлення комунікативних і соціальних характеристик дискурсу є можливим через застосування відповідних соціолінгвальних методів аналізу тексту, що був створений унаслідок мовленнєвої діяльності, а когнітивні особливості дискурсу визначають через аналіз концептуально-пропозитивної та когнітивної мап реальності, що їх застосовує автор. Зміст тексту і смисл відповідного повідомлення, що він його передає, тісно пов'язані, тому загальні комунікативні особливості конкретного дискурсу (типу “нейтральність” та ін.) виводяться і ґрунтуються на суттєвих змістових параметрах текстів.

Література

1. Акимова О. В. Типология дискурса в профессиональной коммуникации / О. В. Акимова, М. И. Солнышкина // Актуальные проблемы теории коммуникации. – СПб., 2004. – С. 253 – 270.
2. Аксельруд Д. А. О контекстуальной обусловленности минимальных единиц текста / Д. А. Аксельруд // Проблемы синхронного и диахронного описания германских языков. – Ставрополь, 1978. – Вып. 3. – С. 3 – 8.
3. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – 383 с.
4. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи / Бацевич Ф. – Львів: ПАІС, 2005. – 264 с.
5. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации (на материале современного английского языка) / А. Д. Белова. – К. : Киев. ун-т им. Т. Шевченко, 1997. – 311 с.
6. Богушевич Д. Г. Опыт классификации эпизодов вербального общения / Д. Г. Богушевич // Языковое общение: Процессы и единицы. – Калинин, 1988 – С. 13 – 21.
7. Богушевич Д. Г. Прагматическая исследовательская парадигма / Д. Г. Богушевич // Методология исследований политического дискурса: Актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов. – Минск, 1998. – Вып. 1 / под общ. ред. И. Ф. Ухвановой-Шмыговой. – С. 52 – 56.
8. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Гальперин И. Р. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
9. Зернецкий П. В. Речевое общение на английском языке (Коммуникативно-функциональный анализ дискурса) / П. В. Зернецкий. – К. : Лыбидь, 1992. – 144 с.
10. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / Макаров М. Л. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с. – (Научное издание).
11. Попович М. В. Поняття “дискурс” у метафоричному та логіко-лінгвістичному розумінні / М. Попович // Філософ. думка. – 2003. – Вип.1. – С. 27 – 36.
12. Почепцов Г. Г. (мол.) Теорія комунікації / Почепцов Г. Г. – 2-ге вид., доп. – К. : Вид. центр “Київський університет”, 1999. – 308 с.
13. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / Селіванова О. О. – К. : Укр. фітосоціол. центр, 1999. – 147 с.
14. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: [на матер. сучас. газ. публіцистики] : монографія / Серажим К. ; за ред. В. Різуна. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. – 392 с.

15. Степанов Ю. С. Альтернативный мир. Дискурс. Факт и принцип причинности / Степанов Ю. С. // Язык и наука конца XX века. – М.: Прогресс, 1995. – С. 35 – 73.
16. Сухих С. А. Типология языкового общения / Сухих С. А. // Язык, дискурс и личность. – Тверь, 1990. – С. 45 – 50.
17. Ухванова-Шмыгова И. Ф. Дискурс-анализ в контексте современных исследований / Ухванова-Шмыгова И. Ф. // Методология исследований политического дискурса: актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов. – Минск, 2002. – Вып. 3 / под общ. ред. И. Ф. Ухвановой-Шмыговой. – С. 6 – 35.
18. Cook G. Discourse and literature / Cook G. – Oxford : Oxford Univ. Press, 1994. – 286 p.
19. Halliday M. A. K. Modes of meaning and modes of expression: types of grammatical structure, and their determination by different semantic functions / Halliday M. A. K. // Function and context in linguistic analysis. – Cambridge Cambridge Univ. Press, 1980. – P. 57 – 79.
20. Harris Z.S. Discourse analysis / Harris Z.S. // Language. – Vol. 28. – P. 1 – 30; 474 – 494.
21. Pike K. L. Text and tagmeme / Pike K. L., Pike E. G. – L. : Frances Pinter, 1983. – 129 p.
22. Watts R. J. The pragmalinguistic analysis of narrative texts: narrative co-operation in Charles Dickens's "Hard Times" / Watts R. J. – Tubingen : Narr, 1981. – 239 p.

Summary

The article deals with different approaches to discourse analysis. Its place within other communicative methods of the linguistic analysis is elucidated. A classification of different types of discourses is suggested.